

ВІДГУК
офіційного опонента, кандидата педагогічних наук,
доцента Зорочкіної Тетяни Сергіївни
на дисертацію Бевзюк Марини Сергіївни
«Підготовка майбутніх учителів початкової школи до взаємодії з
батьками в умовах інклюзивного навчання», поданої на здобуття
наукового ступеня кандидата педагогічних наук зі спеціальності 13.00.04
– теорія і методика професійної освіти

Актуальність теми дисертації. Стрімкі зміни, що відбуваються в усіх галузях життєдіяльності сучасного українського суспільства, зокрема – у галузі освіти, значно актуалізують проблему взаємодії педагогів з батьками учнів. Це насамперед пов'язано з необхідністю реалізації гострої потреби розробки системи роботи з дітьми з особливими освітніми потребами. Можливість успішного вирішення окресленої проблеми в сучасній педагогічній теорії та практиці звичайно пов'язують з упровадженням інклюзивної освіти, збудованої якраз на принципах толерантної взаємодії педагогів з батьками учнів з особливими освітніми потребами.

Слід зауважити, що значущим етапом у навчанні школярів з особливими освітніми потребами є початкова школа, адже саме на цьому віковому етапі відбувається активний фізичний і психічний розвиток дитини, її особистісне становлення, забезпечується складний перехід від дошкільного до шкільного віку. Водночас навчання дітей з особливими освітніми потребами потребує тісної взаємодії педагогів із їхніми батьками, узгоджених дій щодо планування, здійснення та корекції програми індивідуального розвитку дитини.

Викладені міркування переконують у тому, що обрана тема дисертаційної роботи є дійсно актуальною, а її результати доповнюють чинні теоретичні й практичні доробки з проблеми здійснення інклюзивної освіти.

Відзначимо, що **науковий апарат** дослідження відрізняється коректністю і виваженістю. У дисертації з належною науковою аргументацією визначено узгоджені об'єкт, предмет, мету дослідження. Наукові факти та теоретичні ідеї дослідження достатньо обґрунтовані

застосуванням теоретичних (аналіз наукових джерел для порівняння різнобічних ідей досліджуваної проблеми з метою з'ясування сутності категоріально-термінологічного апарату дослідження та обґрунтування педагогічних умов підготовки майбутніх учителів початкової школи до взаємодії з батьками в умовах інклюзивного навчання); емпіричних (психолого-педагогічні діагностичні методи (анкетування, тестування, інтерв'ювання, обговорення, дискусії, диспути, бесіди, опитування), обсерваційні методи (пряме та опосередковане педагогічне спостереження; самооцінка та оцінка) для виявлення динаміки рівнів готовності майбутніх учителів початкової школи до взаємодії з батьками в умовах інклюзивного навчання; педагогічний експеримент (констатувальний, формувальний, контрольний) для перевірки гіпотези дослідження); статистичних (методи математичної статистики з метою обробки експериментальних даних, доведення статистичної достовірності результатів експериментального дослідження) методів. Обраний автором комплекс методів дослідження дозволяє повною мірою забезпечити достовірність та надійність отриманих у науковій роботі результатів.

Проведений **аналіз представленої дисертації в контексті вперше отриманих та найсуттєвіших наукових результатів** дозволив з'ясувати, що дисертантом:

– уперше обґрунтовано педагогічні умови підготовки майбутніх учителів початкової школи до взаємодії з батьками в умовах інклюзивного навчання (стимулювання у майбутніх учителів початкової школи мотиваційно-ціннісного та відповідального ставлення до набуття знань, умінь та навичок взаємодії з батьками в умовах інклюзивного навчання; використання можливостей освітнього середовища закладу вищої освіти для здобуття майбутніми вчителями початкової школи відповідної компетентності шляхом: удосконалення та інтеграції змісту фахових і професійно орієнтованих навчальних дисциплін, застосування інноваційних та традиційних технологій навчання у контексті підготовки до взаємодії з

батьками в умовах інклюзивного навчання; спрямування навчальної і педагогічної практики на вдосконалення досвіду взаємодії майбутніх учителів початкової школи з батьками учнів в умовах інклюзивного навчання); розроблено модель професійної підготовки майбутніх учителів початкової школи до взаємодії з батьками в умовах інклюзивного навчання; визначено компоненти, критерії, показники та рівні готовності до вказаного виду професійної діяльності;

– уточнено поняття: «взаємодія з батьками», «інклюзивне навчання», «підготовка майбутніх учителів початкової школи до взаємодії з батьками в умовах інклюзивного навчання»;

– удосконалено форми та методи підготовки майбутніх учителів початкової школи до взаємодії з батьками в умовах інклюзивного навчання;

– подальшого узагальнення та розвитку набув зміст теоретичної та практичної підготовки майбутніх учителів початкової школи до взаємодії з батьками в умовах інклюзивного навчання.

Методологічна й теоретична основа наукового пошуку, а також джерельна база дослідження свідчать про глибокий аналіз чинних наукових розробок за обраною темою дослідження. Дисертація містить три розділи, висновки, списки джерел до розділів та додатки.

Структура дисертації відповідає меті та завданням дослідження, що дало змогу забезпечити логіку в подачі матеріалу та його змістову завершеність.

Так, у **першому розділі** – «Підготовка майбутніх учителів початкової школи до взаємодії з батьками в умовах інклюзивного навчання як педагогічна проблема» – проаналізовано стан розробленості проблеми підготовки майбутніх учителів початкової школи до взаємодії з батьками в умовах інклюзивного навчання; з'ясовано категоріально-термінологічний апарат дослідження.

Зокрема, у дисертації виокремлено наукові тенденції досліджуваного явища, які умовно розподілено на п'ять груп щодо вивчення проблем:

взаємодії між суб'єктами (професійна підготовка у закладах вищої освіти до педагогічної взаємодії з батьками учнів, поведінка студентів у процесі групової взаємодії, педагогічна взаємодія у навчально-виховному середовищі школи першого ступеня, формування педагогічної культури батьків молодших школярів у взаємодії сім'ї і школи, культура міжособистісної взаємодії у майбутніх учителів початкової школи; взаємодії школи і сім'ї; *роботи з батьками* (соціально орієнтована підготовка майбутнього учителя початкової школи до роботи з батьками, спеціальна підготовка майбутнього учителя початкової школи у закладах вищої освіти до роботи з батьками); *інклюзії* (педагогічні засади діяльності громадських організацій у сфері формування інклюзивної освітньої політики в Україні і Канаді, формування особистості дитини у системі інклюзивної освіти Франції, підготовка майбутніх менеджерів освіти до управління загальноосвітнім навчальним закладом в умовах інклюзії та ін.); *інклюзивного навчання* (формування взаємин дітей з вадами опорно-рухового апарату із здоровими ровесниками в умовах інклюзивного навчання, педагогічний супровід молодших школярів зі зниженим слухом в умовах інклюзивного навчання та ін.); *підготовки майбутніх учителів початкової школи до роботи в умовах інклюзивних навчальних закладів* (формування корекційної компетентності вчителя початкових класів загальноосвітнього закладу з інклюзивною формою навчання, формування готовності майбутніх учителів початкових класів до оцінювальної діяльності в умовах інклюзивної освіти та ін.). Констатовано, що науковці вказують на спеціальну підготовку майбутніх учителів до організації та провадження інклюзивного навчання, проте не досліджують цілеспрямовано зазначену проблему.

У **другому розділі** здійснено аналіз стану підготовки майбутніх учителів початкової школи до взаємодії з батьками в умовах інклюзивного навчання; визначено компоненти, критерії, показники та рівні готовності майбутніх учителів початкової школи до взаємодії з батьками в умовах інклюзивного навчання; висвітлено організацію констатувального етапу

дослідно-експериментальної роботи.

Не викликає заперечень наведене в дисертації констатування стану підготовки вчителів до реалізації досліджуваної проблеми, а саме: актуальні та складні проблеми готовності майбутніх учителів початкової школи до взаємодії з батьками в умовах інклюзивного навчання вирішуються повільно, без необхідного організаційно-методичного забезпечення, що звичайно позначається на якості їх підготовки.

Заслуговує також на схвалення той факт, що на основі теоретичного аналізу досліджень з питань підготовки майбутніх учителів початкової школи до взаємодії з батьками в умовах інклюзивного навчання визначено компоненти їхньої готовності до цієї взаємодії: мотиваційно-ціннісний, когнітивний та операційно-діяльнісний. Запропоновано переформулювання й розподіл спеціальних (фахових) компетентностей майбутніх учителів початкової школи до взаємодії з батьками в умовах інклюзивного навчання згідно із компонентами їх готовності до зазначеного виду діяльності й виокремлено відповідні критерії.

Мариною Сергіївною у **третьому розділі** розроблено модель, обґрунтовано й експериментально перевірено педагогічні умови підготовки майбутніх учителів початкової школи до взаємодії з батьками в умовах інклюзивного навчання; розкрито методику формувального експерименту та проаналізовано результати дослідно-експериментальної роботи.

Теоретичну та практичну цінність становить обґрунтування педагогічних умов підготовки майбутніх учителів початкової школи до взаємодії з батьками в умовах інклюзивного навчання, реалізація яких здійснювалась під час формувального експерименту.

Так, реалізація першої педагогічної умови (стимулювання у майбутніх учителів початкової школи мотиваційно-ціннісного та відповідального ставлення до набуття знань, умінь та навичок взаємодії з батьками в умовах інклюзивного навчання) здійснювалась під час підготовчого етапу та була спрямована на формування готовності майбутніх учителів початкової школи

до взаємодії з батьками в умовах інклюзивного навчання за мотиваційно-ціннісним компонентом. Важливими також є те, що контексті реалізації цієї умови дисертанткою зацентровано на розвитку емпатії, гуманного ставлення, здатності зрозуміти і прийняти учнів з / без особливих освітніх потреб та їхніх батьків, виявленні потреби у взаємодії з батьками учнів. Застосовано такі форми, методи, прийоми та засоби підготовки: мотиваційний тренінг («Значення взаємодії з батьками в умовах інклюзивного навчання»); акції милосердя; навчальні проекти (створення відеосюжету «Розмова з батьками учнів в умовах інклюзивного навчання»); волонтерство (допомога вчителям-практикам у взаємодії з батьками учнів з / без особливих освітніх потреб в умовах інклюзивного навчання) тощо.

Особливу науково-практичну цінність має представлене в дисертації удосконалення змісту навчальних дисциплін циклу професійної підготовки («Педагогіка», «Методика виховної роботи», «Педагогічні технології у початковій школі», «Основи педагогічної майстерності») та дисциплін вибору студентів («Основи інклюзивної освіти / педагогіки», «Інклюзивна освіта у початковій школі»). Застосовано технології інтерактивного, контекстного та партнерського навчання. Цінним доробком дисертантка є також опис використання таких форм та методів навчання: традиційні й інтерактивні лекції, семінарські заняття; когнітивні тренінги, вебінари та коучі («Навчаючи, вчуся»); навчальні проекти (створення відеосюжету «Ефективні форми, методи, прийоми та засоби взаємодії з батьками учнів в умовах інклюзивного навчання»); теоретичні конкурси, змагання, вікторини та олімпіади (згідно зі змістом навчальних дисциплін); креативні та інтерактивні методи навчання (кейс-стаді; «громадські слухання», «займи позицію», «суд від свого імені», «1 – 2 – 4 – усі разом», «карусель», «кластери», «семантична карта») тощо.

Очевидним є високе **практичне значення результатів дослідження**. Особливу цінність становлять розробка та впровадження в освітній процес закладів вищої освіти методики діагностування рівнів готовності майбутніх

учителів початкової школи до взаємодії з батьками в умовах інклюзивного навчання, удосконаленні змісту дисципліни «Основи інклюзивної освіти / педагогіки», навчально-методичних посібників відповідно до структури дисципліни (тезовий виклад та загальний текст лекцій; матеріали для дидактичних кейсів; плани семінарських, практичних та лабораторних занять; поточні та контрольні тести, питання до екзамену та критерії їх оцінки; низка завдань для самостійної роботи та індивідуальних навчально-дослідних завдань, завдання для педагогічної практики тощо), методичних рекомендації для викладачів закладів вищої освіти щодо методики формулювання навчальних задач.

Результати дослідження можуть бути використані викладачами закладів вищої освіти у підготовці майбутніх учителів початкової школи; у процесі розробки типових навчальних програм, написанні посібників, підручників; системі післядипломної педагогічної освіти тощо. Основні положення та результати дисертації можуть бути підґрунтям для подальших досліджень у галузі педагогіки вищої школи.

Основні теоретичні положення і висновки дослідження, сформульовані автором рекомендації мають наукову новизну, пройшли широку апробацію на науково-практичних конференціях і семінарах різного рівня, а також були реалізовані в освітньому процесі 4-х закладів вищої освіти в різних регіонах України.

Результати аналізу дисертації, автореферату, наукових праць, матеріалів щодо апробації основних теоретичних положень та результатів дослідження засвідчують наукову зрілість та самостійність дисертанта, володіння ним методами наукового пошуку та впровадження наукових доробок у практику закладів вищої освіти. Автореферат дисертації за своїм змістом та структурою повністю відображають основний зміст дисертації.

Загалом позитивно оцінюючи представлену дисертацію, вважаємо за доцільне висловити певні **зауваження та побажання:**

1. У підрозділі 1.1 дисертації достатньо вдало проаналізовані зарубіжні дослідження, що стосуються, передусім, вивчення питання організації інклюзивного навчання, або ж психолого-педагогічної ситуації взаємодії учнів з особливими потребами та їхніх учителів. Проте, на наш погляд, було б доцільно вдатися у підрозділі 1.2 дисертації до порівняльної характеристики категоріального апарату дослідження з точки зору вітчизняних та зарубіжних учених.

2. Не заперечуючи наукової новизни виокремлених дисертанткою у підрозділі 1.2 напрямів взаємодії вчителів початкової школи з батьками їхніх учнів (середовищного, пізнавально-дозвілєвого шкільного рівня, пізнавально-дозвілєвого сімейного рівня, просвітнього, проектного, організаційного), зазначимо, що у практичній частині роботи бракує конкретного висвітлення підготовки майбутніх учителів початкової школи до взаємодії з батьками за цими напрямками. У додатках варто би було описати методичні рекомендації щодо виокремлених напрямів взаємодії вчителів початкової школи з батьками їхніх учнів.

3. Вважаємо, що опис завдань (підрозділ 2.3), для визначення стану сформованості операційно-діяльнісного компонента готовності майбутніх учителів початкової школи до взаємодії з батьками в умовах інклюзивного навчання представлений нерівнозначно за окремими критеріями. Приміром, за комунікативно-організаційним критерієм студенти виконували лише одне завдання, а за контрольно-оцінювальним – три. На наш погляд, зазначене ускладнює об'єктивність визначення кінцевих результатів за вказаними критеріями.

4. У третьому розділі дисертації дослідницею однією із форм експериментальної підготовки майбутніх учителів початкової школи до взаємодії з батьками в умовах інклюзивного навчання вказано вебінари та коучі. Бажано було б докладно схарактеризувати ці інноваційні форми підготовки майбутніх учителів окремим підрозділом дисертації та подати розгорнуті методичні розробки їх реалізації.

5. Беззаперечно практичну значущість мають розроблені автором та описані у третьому розділі дослідження дидактичні картки щодо формування готовності майбутніх учителів початкової школи до взаємодії з батьками в умовах інклюзивного навчання (за кожним компонентом готовності окремо). Однак варто було б вказати перелік дисциплін, дотичних до використання розроблених дидактичних карток.

Висловлені побажання не є принциповими і не знижують загального позитивного враження від дисертації, у рамках якої запропоновано нове розв'язання проблеми підготовки майбутніх учителів початкової школи до взаємодії з батьками в умовах інклюзивного навчання, що дозволило обґрунтувати модель забезпечення цього процесу, визначити та експериментально перевірити педагогічні умови.

Таким чином, дисертаційна робота відповідає паспорту спеціальності та вимогам пп. 9, 10, 12-14 «Порядку присудження наукових ступенів», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 24.07.2013 р. № 567 (зі змінами, внесеними згідно з постановами КМ за № 656 від 19.08.2015 та за №1159 від 30.12.2015 р.), і дає підстави для присудження Бевзюк Марині Сергіївні наукового ступеня кандидата педагогічних наук зі спеціальності 13.00.04 – теорія та методика професійного навчання.

Офіційний опонент:

кандидат педагогічних наук, доцент
кафедри початкової освіти
Черкаського національного
університету імені Богдана Хмельницького

Т. С. Зорочкіна

**Підпис офіційного опонента Зорочкіної Т. С.
засвідчую:**

учений секретар Черкаського
національного університету
імені Богдана Хмельницького,
кандидат економічних наук, доцент



Н. О. Андрусяк